

EL MATERIAL AMFÒRIC DEL MUSEU FIDEL FITA (ARENYS DE MAR)¹

INTRODUCCIÓ

El conjunt amfòric presentat formava part dels fons del Museu Fidel Fita. Aquest equipament, que intentava donar una visió dels trets més característics del poble d'Arenys de Mar (arqueologia, nàutica, etnografia, etc.), estava situat a la plaça de la Vila, al costat de l'Ajuntament. El museu, inaugurat l'any 1957, va funcionar amb normalitat fins a mitjans dels anys setanta. Posteriorment, del 1976 al 1979, només obriria les seves portes de forma esporàdica o per a visites concertades. L'ampliació de la Biblioteca Municipal, amb la qual compartia local, va suposar finalment el tancament d'aquest museu.

Aquest fet va suposar una odissea per als materials que, des de fa alguns anys, resten en un magatzem, situat a la segona planta del Museu Mollfulleda de Mineralogia (carrer de l'Església, núm. 39).

El Museu de les Puntes Frederic Marés, creat l'any 1983, va destinar un espai per exposar una part d'aquest material arqueològic, amb la voluntat de donar a conèixer les cultures ibèrica i romana (SOLIAS/PONS GURI 1983). La mostra, però, tan sols durà un any, ja que l'augment dels fons de l'esmentat museu va suposar la reutilització d'aquest espai per mostrar el nou material. Actualment, una àmfora romana Dressel 20, que decora una de les escales de l'Ajuntament, és l'única peça visible de la col·lecció.

ELS MATERIALS. INVENTARI

El material estudiat es pot dividir en dos grups. El primer, estaria format per una sèrie d'àmfores, algunes senceres en la seva totalitat, que tindrien una procedència subaquàtica o serien producte de l'intercanvi amb altres museus. Aquest grup està format per un total de dotze individus sencers i cinc de fragmentats, els quals únicament conserven la meitat superior del cos.

D'aquest primer grup, gairebé totes les peces són romanes, a excepció d'una d'ibèrica, mentre que el segon grup està integrat per diversos fragments amfòrics (ibèrics, púnics i massaliotes) que han estat trobats a diferents jaciments locals (Torre dels Encantats, Vall de Maria, etc.). La descripció del material és la següent:

1. Àmfora vinària grecoitàlica, de procedència subaquàtica. Forma Lyding-Will A2. Pasta bescuitada, de color ataronjat i gris clar, de consistència forta, amb gran quantitat d'olivina i grànuls de quars. Dimensions: Alçada conservada: 57 cm. Diàmetre exterior boca: 17 cm. Diàmetre màxim: 37,5 cm. Amplada nansa: 3,7 cm. Cronologia: 350 aC-250 aC. Procedència: Sector del litoral, entre Canet de Mar i Arenys de Mar. Làmina: Figura 1.1.

2. Àmfora possiblement itàlica, de procedència subaquàtica. Pasta oxidada, de color rosat vermellós, molt fina, amb desgreixant imperceptible. Dimensions: Alçada conservada: 68 cm. Diàmetre màxim: 37 cm. Procedència: Sector del litoral, entre Canet de Mar i Arenys de Mar. Làmina: Figura 1.2.

3. Àmfora subaquàtica de salaons, que procedeix de l'àrea de l'estret de Gibraltar. Forma: Ramon T-7.4.3.3 / Mañá C2b. Pasta bescuitada, de color beix rosat, molt fina i sorrenca. Dimensions: Alçada conservada: 88 cm. Diàmetre exterior boca: 24,5 cm. Diàmetre màxim: 27 cm. Cronologia: 110/100 aC-50/30 aC. Procedència: Sector del litoral, entre Canet de Mar i Arenys de Mar. Làmina: Figura 1.3.

4. Àmfora d'oli bètica, de procedència subaquàtica. Forma Dressel 20, grup 3. Pasta oxidada, de color marró vermellós, amb gran quantitat de grans de quars i un desgreixant fosc indeterminat. Conserva un segell il·legible, amb una cartel·la de 3 per 1,2 cm sobre una de les nanses. Dimensions: Alçada total: 71 cm. Diàmetre exterior boca: 17 cm. Diàmetre màxim: 50 cm. Amplada nansa: 4,6 cm. Cronologia: 50-70 dC. Procedència: Costa d'Arenys de Mar. Làmina: Figura 1.4.

5. Àmfora d'oli bètica, de procedència subaquàtica. Forma Dressel 20, grup 3. Pasta oxidada, de color marró vermellós, amb gran quantitat de grànuls de quars i un desgreixant fosc indeterminat. Dimensions: Alçada total: 75 cm. Diàmetre exterior boca: 16 cm. Diàmetre màxim: 48 cm. Amplada nansa: 4 cm. Cronologia: 50-70 dC. Procedència: Costa d'Arenys de Mar. Làmina: Figura 1.5.

6. Àmfora bètica de salaons, de procedència subaquàtica. Forma Dressel 7/11. Pasta oxidada, de color beix rosat, molt fina. Una de les nanses presenta una sèrie de línies incises horitzontals i paral·leles disposades longitudinalment. Dimensions: Alçada conservada: 76 cm. Diàmetre exterior boca: 21,5 cm. Diàmetre màxim: 32 cm. Amplada nansa: 4,5 cm. Cronologia: 25 aC-100 dC. Procedència: Sector del litoral, entre Canet de Mar i Arenys de Mar. Làmina: Figura 2.1.

7. Àmfora vinària tarraconense, de procedència subaquàtica. Pasta oxidada, de color marró vermellós, amb desgreixant format per quars, calç i mica. Dimensions: Alçada conservada: 73 cm. Diàmetre màxim: 30 cm. Procedència: Sector del litoral, entre Canet de Mar i Arenys de Mar. Làmina: Figura 2.2.

8. Àmfora vinària tarraconense, de procedència subaquàtica. Forma Dressel 2/4. Pasta oxidada, de color marró, amb grans de quars i calç. Dimensions: Alçada conservada: 104 cm. Diàmetre màxim: 30,5 cm. Amplada nansa: 5,9 cm. Cronologia:

25 aC-100 dC. Procedència: Sector del litoral, entre Canet de Mar i Arenys de Mar. Làmina: Figura 2.3.

9. Àmforeta de procedència subaquàtica. Forma Langouët classe I. Pasta bescuitada, de color beix rosat, amb partícules de calç. Es tractava d'una gerra destinada a transportar les provisions utilitzades a bord de les naus espanyoles. Dimensions: Alçada total: 42 cm. Diàmetre exterior boca: 9 cm. Diàmetre màxim: 25 cm. Cronologia: Probablement entre els segles XVII i XVIII. Procedència: Sant Pol de Mar. Làmina: Figura 2.5.

10. Àmfora vinària tarraconense, de procedència terrestre. Forma possiblement Pascual 1. Pasta oxidada, de color marró ataronjat, amb desgreixant format per grans de quars i de calç. Dimensions: Alçada conservada: 64 cm. Diàmetre màxim: 33 cm. Amplada nansa: 4,4 cm. Procedència: Vil·la romana de Vall de Maria (Arenys de Mar). Làmina: Figura 2.4.

11. Àmfora ibèrica, de procedència terrestre. Pasta oxidada, de color ataronjat vermellós, molt fina, amb un desgreixant de quars, calç i mica. Les nanses de secció circular, amb acanalat central. Fons ample arrodonit. Sobre l'espalla presenta una mena de pentinat *ante coturam*, fet amb una eina de pues. Dimensions: Alçada total: 89 cm. Diàmetre exterior boca: 14,5 cm. Diàmetre màxim: 29 cm. Amplada nansa: 2,5 cm. Capacitat: 35 litres aproximadament. Cronologia: Segle IV aC-I aC. Procedència: Inhumació núm. 123 de la necròpoli Marti d'Ampúries (ALMAGRO 1953, 107). Làmina: Figura 3.1.

12. Àmfora vinària grecoitàlica, de procedència terrestre. Forma Lyding-Will D. Pasta oxidada, de color rosat ataronjat, amb una engalba beix i un desgreixant format per petits grans de quars i calç. Es troba reconstruïda. Dimensions: Alçada conservada: 74 cm. Diàmetre exterior boca: 18 cm. Diàmetre màxim: 34 cm. Amplada nansa: 4,2 cm. Cronologia: 200 aC-150 aC. Procedència: Ampúries. Làmina: Figura 3.2.

13. Àmfora vinària grecoitàlica, de procedència terrestre. Forma Lyding-Will D. Pasta oxidada, de color rosat ataronjat, amb una engalba beix i un desgreixant format per petits grans de quars i calç. Es troba reconstruïda. Dimensions: Alçada conservada: 65 cm. Diàmetre exterior boca: 18,5 cm. Diàmetre màxim: 36 cm. Amplada nansa: 4,4 cm. Cronologia: 200 aC-150 aC. Procedència: Ampúries. Làmina: Figura 3.3.

14. Àmfora bètica de salaons, de procedència terrestre. Forma Dressel 8. Pasta oxidada, de color rosat ataronjat, molt fina, amb punts de calç. Dimensions: Alçada total: 97 cm. Diàmetre exterior boca: 14,7 cm. Diàmetre màxim: 34 cm. Amplada nansa: 5,5 cm. Cronologia: 25 aC-100 dC. Procedència: Zona Villanueva d'Ampúries. Làmina: Figura 3.4.

15. Àmfora vinària tarraconense, de procedència terrestre. Forma Dressel 2/4. Pasta oxidada, de color vermell ataronjat, amb un desgreixant format per quars, calç i partícules de mica. Superfícies rugoses. Dimensions: Alçada conservada: 32

cm. Diàmetre exterior boca: 14 cm. Diàmetre de carena: 27 cm. Amplada nansa: 4,9 cm. Cronologia: 25 aC-100 dC. Procedència: Vil·la romana de Vall de Maria (Arenys de Mar). Làmina: Figura 4.1.

16. Àmfora de procedència subaquàtica. Forma indeterminada, possiblement del Mediterrani oriental. Pasta bescuitada, de color rosat i gris, amb partícules de calç i mica. Superfícies rosades. Dimensions: Alçada conservada: 32 cm. Diàmetre exterior boca: 10,7 cm. Diàmetre màxim: 32,8 cm. Amplada nansa: 5 cm. Procedència: Sector del litoral, entre Canet i Arenys de Mar. Làmina: Figura 4.2.

17. Àmfora vinària bètica, de procedència subaquàtica. Forma Haltern 70. Pasta oxidada, de color groguenc, consistència tova i amb desgredant poc visible format per quars i calç. Dimensions: Alçada conservada: 31 cm. Diàmetre exterior boca: 19 cm. Diàmetre màxim: 38 cm. Amplada nansa: 4,5 cm. Cronologia: 50 aC-50 dC. Procedència: Sector del litoral, entre Canet i Arenys de Mar. Làmina: Figura 4.3.

18. Àmfora de salaons sud-hispànica, de procedència subaquàtica. Forma Beltran 72. Pasta oxidada, de color marró granatós, fina i granulosa, amb un desgredant poc visible. Dimensions: Alçada conservada: 25 cm. Diàmetre exterior boca: 12 cm. Amplada nansa: 3 cm. Cronologia: 300-450 dC. Procedència: Sector del litoral, entre Canet i Arenys de Mar. Làmina: Figura 4.4.

19. Àmfora vinària tarraconense, de procedència subaquàtica. Forma Pascual 1. Pasta oxidada, de color rosat, amb gran quantitat de grans de quars, calç i partícules de mica. Dimensions: Alçada conservada: 10,8 cm. Diàmetre exterior boca: 14 cm. Cronologia: 50 aC-50 dC. Procedència: Sector del litoral, entre Canet i Arenys de Mar. Làmina: Figura 5.1.

20. Dos fragments de tap d'àmfora púnica. Pasta oxidada de color beix, molt fina, poc forta, amb petits vacúols i partícules de calç. Dimensions: Diàmetre: 12,5 cm. Procedència: Torre dels Encantats (Arenys de Mar). Làmina: Figura 5.2.

21. Tap d'àmfora púnica. Pasta oxidada de color beix groguenc, molt fina, de consistència tova, amb un desgredant format per nombrosos punts negres i vermells. Dimensions: Diàmetre: 9,10 cm. Diàmetre agafador: 2,30 cm. Procedència: Torre dels Encantats (Arenys de Mar). Làmina: Figura 5.3.

22. Tap d'àmfora púnica. Pasta oxidada de color taronja groguenc pàl·lid, molt fina i de consistència forta, amb un desgredant de punts negres i vermells. Dimensions: Diàmetre: 8,70 cm. Diàmetre agafador: 3 cm. Procedència: Torre dels Encantats (Arenys de Mar). Làmina: Figura 5.4.

23. Fragment de pivot d'àmfora grecoitàlica. Pasta oxidada de color vinós, rugosa, amb una engalba externa de color beix. Presenta un desgredant format per nombroses partícules de calç i per olivina. Dimensions: Alçada pivot: 5 cm. Diàmetre base pivot: 5 cm. Procedència: Torre dels Encantats (Arenys de Mar). Làmina: Figura 6.3.

24. Quaranta-sis vores, vuitanta-cinc nanses i set fons d'àmfora ibèrica. Aquestes restes són de color taronja o marró, de pasta fina i ben depurada. Els desgreixants més utilitzats són la mica i la calç, i destaca la presència de mica daurada en algunes peces. Les vores presenten un diàmetre de boca entre els 120 i 130 mm, i les formes A1 (de secció arrodonida, amb una lleugera flexió cap amunt) i B.b2 (de secció triangular, amb la part externa convexa) són les predominants (BRUGUERA 1994, 83). Les nanses són de secció circular, a excepció de quatre exemplars de color groguenc, que tenen un acanalat central. Els fons són arrodonits i apuntats. Làmina: Figura 7.

25. Quatre fragments informes, cinc nanses i un fons d'àmfora púnicoebusitana, que no permeten donar cap tipologia.

26. Tres fragments informes d'àmfora massaliota.

Aquestes minses restes d'àmfora d'importació, procedents de la Torre dels Encantats, no mostren la veritable riquesa d'aquest jaciment. Aquesta manca es deu a la pèrdua de fragments amfòrics trobats durant la campanya 1949-1950, que formaven part del fons estudiat,² i que el material àmforic trobat a la campanya de 1957 es troba dipositat al Museu d'Arqueologia de Catalunya (SANMARTÍ 1986, 96-101).

EPIGRAFIA. SEGELL I GRAFITS

L'epigrafia trobada a la col·lecció Fidel Fita està composta per tres grafits, dos sobre pivot d'àmfora, un sobre *dolia* i un segell sobre àmfora grecoitàlica. La descripció és la següent:

1. Pivot d'àmfora tarraconense. Pasta oxidada, de color vermellós, amb un desgreixant de grans de quars, calç i nombroses partícules de mica. Porta un grafit d'una A invertida a 9,1 cm de la base del pivot (PONS GURI 1938, 21, fig. 8). Dimensions: Alçada: 10,50 cm. Diàmetre base: 4,5 cm. Alçada grafit: 4,5 cm. Procedència: Vil·la romana de Vall de Maria (Arenys de Mar). Làmina: Figura 6.1.

2. Pivot d'àmfora tarraconense. Pasta bescuitada, de color gris a l'interior i marró vermellós a les superfícies, amb un desgreixant format per grans de quars, calç i nombroses partícules de mica. Porta un grafit d'una P invertida a 1,20 cm de la inflexió del pivot. Dimensions: Alçada pivot: 8,8 cm. Diàmetre base pivot: 5,20 cm. Alçada grafit: 4 cm. Procedència: Vil·la romana de Vall de Maria (Arenys de Mar). Làmina: Figura 6.2.

3. Fragment de *dolia*. Pasta oxidada, de color vermellós, amb un desgreixant de grans de quars, calç i partícules de mica. Presenta un grafit de tipus numèric incomplet (MXV...). Dimensions: Alçada grafit: entre 4,8 i 5 cm. Procedència: Camí de la Torre dels Encantats al Remei (Arenys de Mar), any 1960. Làmina: Figura 6.4.

4. Fragment de nansa grecoitàlica. Pasta oxidada, de color rosat, dura, rugosa, amb partícules de calç, mica i olivina. Engalba exterior groguenca. Presenta un segell en grec ANTIO, dins d'una cartel·la rectangular, que segurament correspon a l'antropònim *Antioocus*. Dimensions: Longitud cartel·la: 6 cm. Amplada cartel·la: 2 cm. Longitud total lletres: 4,8 cm. Amplada total lletres: 0,7 cm. Procedència: Torre dels Encantats (Arenys de Mar). Làmina: Figura 6.5

CONSIDERACIONS FINALS

És interessant destacar la important quantitat d'àmfores, majoritàriament romanes, trobades al sector litoral comprès entre Canet de Mar i Arenys de Mar. Aquestes troballes reflecteixen l'existència d'un trànsit comercial des d'antic a la zona que ens ocupa, ja avalat per la presència d'una sèrie de jaciments propers a la costa, de cronologia ibèrica i romana, com són el poblat ibèric de la Torre dels Encantats i la vil·la romana de Vall de Maria, respectivament.

Per altra banda, són força importants les notícies que ens indiquen diverses descobertes, properes a la mateixa zona, realitzades dins un context marítim.

Josep Maria Pons Guri menciona als anys 30 la troballa submarina d'àmfores a les proximitats de la vil·la de Vall de Maria (PONS GURI 1938, 20). Una d'elles, era del tipus Dressel 1, i estava en poder de la família Serra Barredreguren de Canet de Mar.³

A principis dels anys 60 van ser localitzats pel CRIS, enfront de la població d'Arenys de Mar, dues àmfores tipus Pascual 1, una grecoitàlica i dos ceps d'àncora de plom (PASCUAL 1960-61, 328).

A més, es coneix l'existència d'un peci, descobert a finals de la dècada dels 50 (SERRA RÀFOLS 1961), a unes dues milles de la costa i a uns quaranta metres de profunditat, en una zona rocallosa anomenada Els Reis. Sembla ser que en el seu interior, s'hi conservava part d'un carregament d'àmfores que va sofrir una espoliació durant anys. Al 1993 es va efectuar una prospecció que determinà la posició exacta de la nau (NIETO/RAURICH 1998, 119).

És plausible la presència d'un altre derelicta situat davant la costa d'Arenys, ja que van ser trobades, per un vaixell de pesca, diverses àmfores Dressel 20 bètiques, a 384 metres de profunditat. Propers a la mateixa zona, van ser descoberts altres contenidors amfòrics, tipus Beltran IIA, que podrien estar-hi relacionats (BERNI 1998, 126).

A tot això, s'ha de sumar la localització de dues àmfores fenícies, tipus Vuillemot R-1, a la bocana del port d'Arenys de Mar, i que actualment estan dipositades al Museu Municipal de Premià de Mar (JÀRREGA/COLL 1994, 111-115).

Els materials amfòrics del Museu Mollfulleda tenen, majoritàriament, tres procedències geogràfiques: itàlica, amb contingut viner; bètica, amb olis i salaons predominantment, i tarraconense, amb producció autòctona de vi.

Aquestes troballes ens indiquen una importació de vi itàlic des de, com a mínim, mitjan segle III aC. Malgrat aquests indicis comercials més antics, la majoria dels envasos trobats ens apunten que el trànsit marítim més important se situa entre els segles I aC i I dC, amb una notable quantitat d'àmfores tarraconenses i bètiques, la qual cosa correspondria a un flux d'oli i de salaons provinents del sud i a una producció local de vi.

És molt possible que les platges del Portinyol i del Cavaió, situades a la part més septentrional d'Arenys de Mar, fossin utilitzades com a lloc d'ancoratge durant l'època romana. La platja del Cavaió, zona en la qual se situa la vil·la de Vall de Maria, es documenta com a port natural durant el segle XI al *Libri Antiquitatum*, tom II, foli 175, de l'Arxiu Capitular de Barcelona (FITA 1885, 320).

«Per hanc scripturam istius mee venditionis vendo tibi mea spontanea voluntate terras atque incultas et omne meum directum quod modo habeo vel inantea unquam habere debeo in ipsum portum, qui vocitatur cavaion».

A més, se sap que la platja del Cavaió s'utilitzava des del segle XV com a lloc de sortida de vaixells en direcció al port de Barcelona, tal com citen els llibres d'ancoratge del port de Barcelona, dipositats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (CARRERÉ 1953). La utilització del Portinyol com a port natural, està documentada des del segle XVI.⁴ Toponímicament, el propi nom suggeriria la utilització del lloc com a punt de refugi portuari.

Ester Albiol López
Ramon Bruguera Riera
Eugeni Burgueño Villarejo

NOTES

- 1.- Voldríem expressar el nostre agraïment als senyors Josep Maria Pons Guri i Hug Palou, per la seva ajuda i suggeriments en aquest treball. Igualment, donem les gràcies a la Regidoria de Cultura i al Museu d'Arenys, per haver-nos permès l'accés als materials estudiats.
- 2.- Els dibuixos i anotacions que Josep Maria Pons Guri va realitzar durant l'excavació de l'any 1949-50, i que ha tingut la gentilesa de deixar-nos consultar, ens permeten apreciar la troballa de vores d'àmfores púniques centremediterrànies i les que anomena restes d'àmfores de peu de botó, que serien fons de contenidors grecs.
- 3.- Hi ha una fotografia de la peça a l'Arxiu Històric Fidel Fita.
- 4.- Fons de la batllia d'Arenys de Mar (any 1528), G-Lligall, 9/18, s.f., que es conserva a l'Arxiu Històric Fidel Fita d'Arenys de Mar.

BIBLIOGRAFIA

- ALMAGRO BOSCH, M. *Las necrópolis de Ampurias*, vol. I. Introducció y necrópolis griegas, *Monografías Ampuritanas* III (Barcelona 1953).
- BERNI, P. *Las ánforas de aceite de la Bética y su presencia en la Cataluña romana*, Union Académique International. Col·lecció Instrumenta (Universitat de Barcelona 1998).
- BRUGUERA, R. «Tipologia-cronologia de les àmfores ibèriques de l'àrea del Penedès», *Miscel·lània Penedesenca*, Institut d'Estudis Penedesencs (1994), 76-88.
- CARRERÈ, C. «Le droit d'ancrage et le novement du port de Barcelone au milieu du xvè siècle», *Estudios de Historia Moderna*, III (1953).
- FITA, F. «Arenys de Mar, provincia de Barcelona. Datos inéditos anteriores al siglo XIII», *Boletín de la Real Academia de la Historia*, Tomo VI, Cuaderno V (Madrid 1885), 317-336.
- JÀRREGA, R.; COLL, R. «Nota sobre dos fragments d'àmfora fenícia trobats a Arenys de Mar (El Maresme, Barcelona)», *Pyrenae*, núm. 25 (Barcelona 1994), 111-115.
- NIETO, X.; RAURICH, X. «El transport naval de vi de la Tarraconense», *Actes del II Col·loqui Internacional d'Arqueologia Romana: El vi a l'antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani occidental* (Badalona 1998), 113-137.
- PASCUAL, R. «Arenys de Mar», *Empúrias*, vols. XXII-XXIII (Barcelona 1960-61), 328.
- PONS GURI, J.M. «Notes per a l'arqueologia del Maresme», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, núm. 513-514 (Barcelona 1938), 5-27.
- PONS GURI, J.M., SOLIAS, J.M. *Museu d'Arenys*. Servei de Museus (1983).
- SERRA-RÀFOLS, J de C. «Apport pour l'établissement d'une carte provisionnelle des trouvailles archéologiques sous-marines du littoral de la Catalogne», *Atti del II Congresso Internazionale di Archeologia Sottomarina* (Albenga 1958), 251-255.
- SANMARTÍ, J. *La Laietània Ibèrica. Estudi d'arqueologia i d'història*. Universitat de Barcelona (edició en microfítxes) (1986).

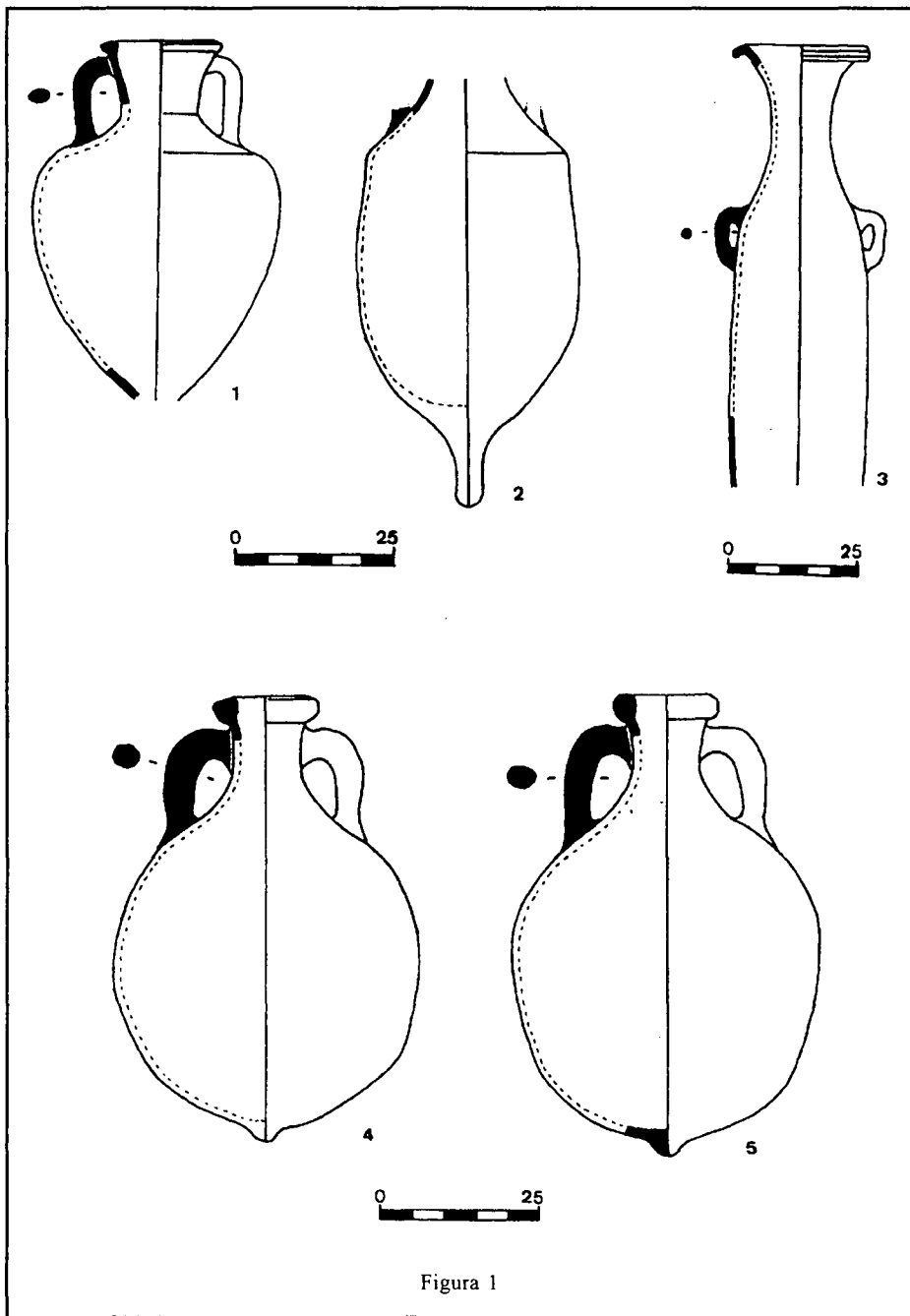
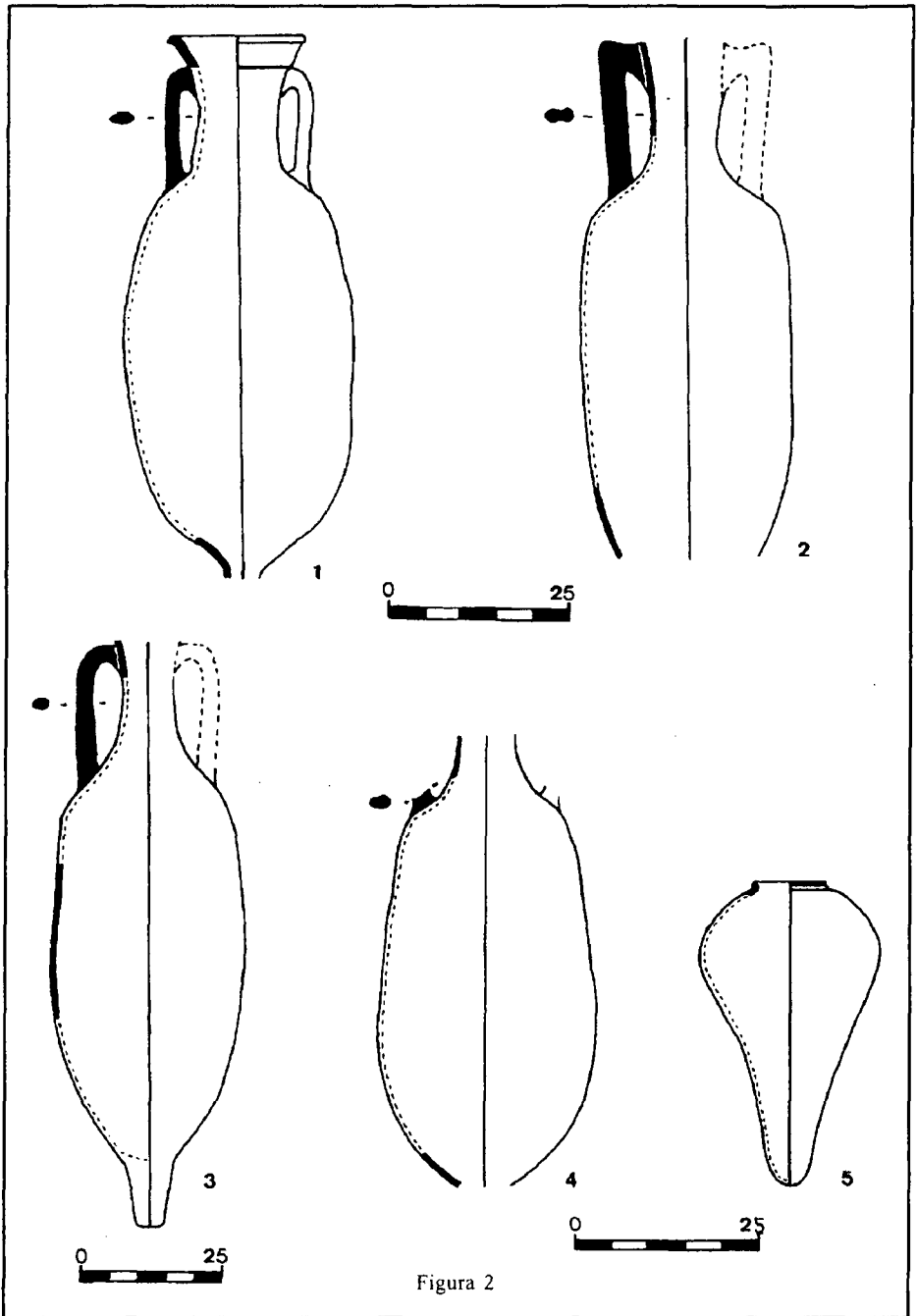
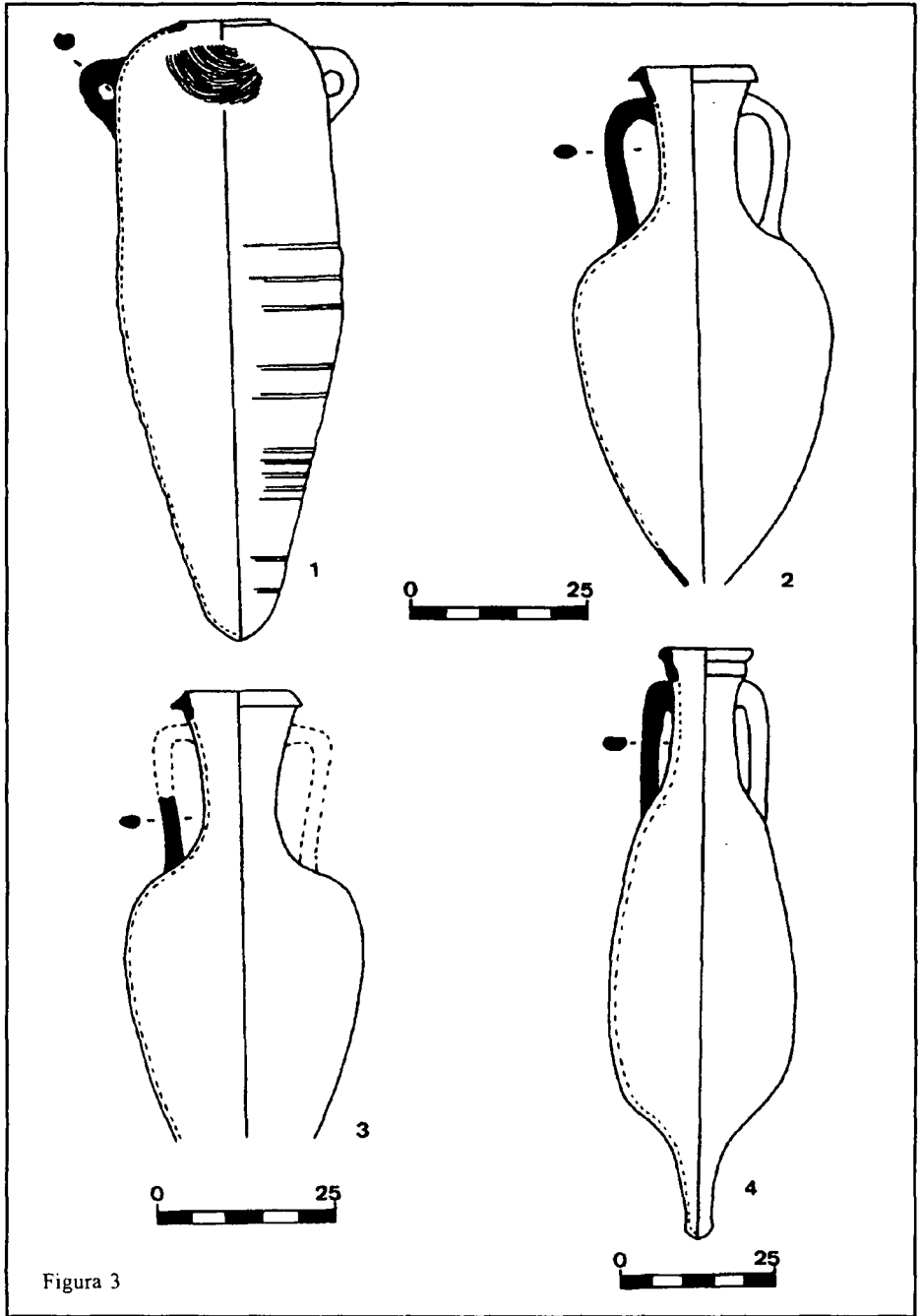

Figura 1

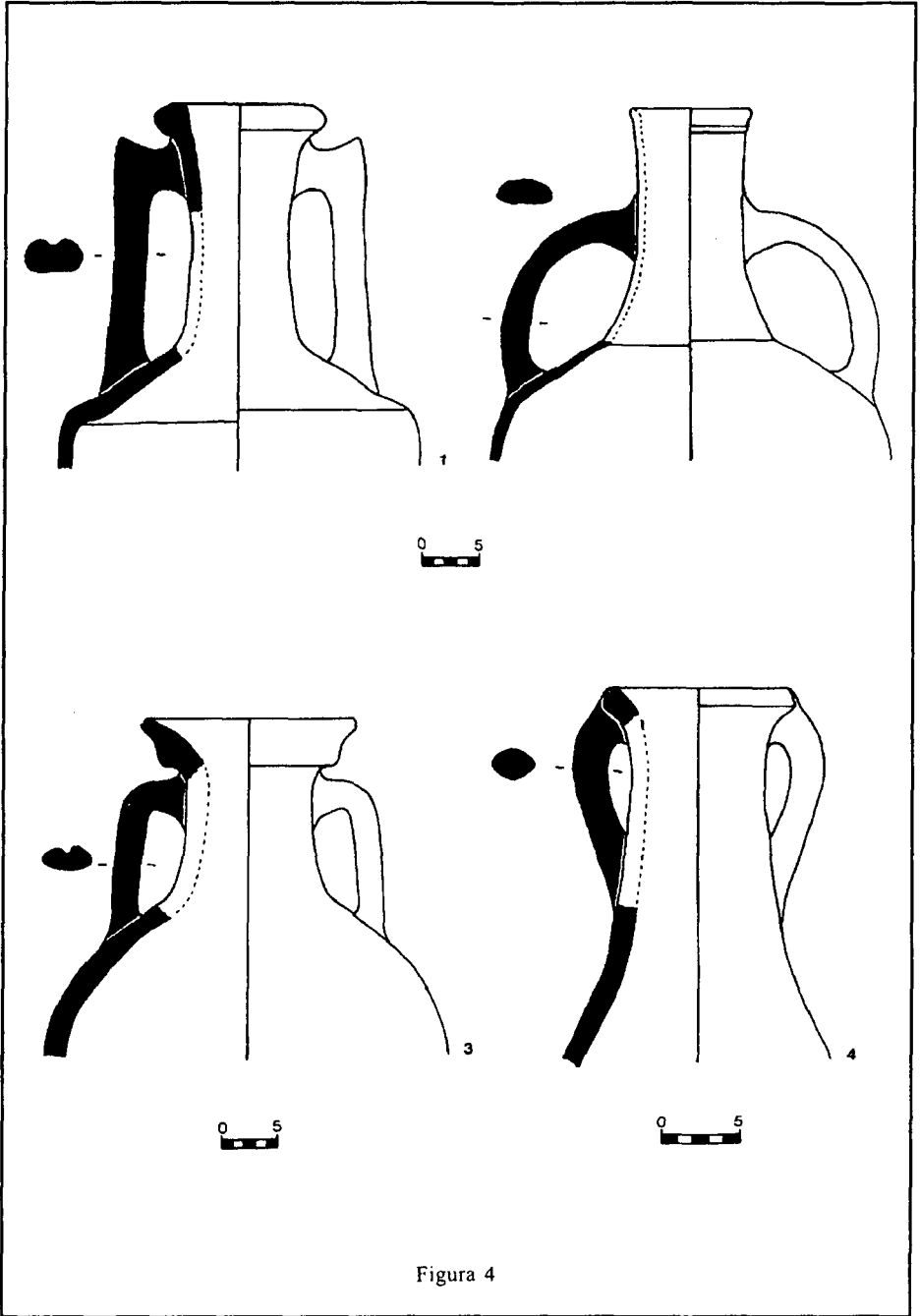

Figura 4

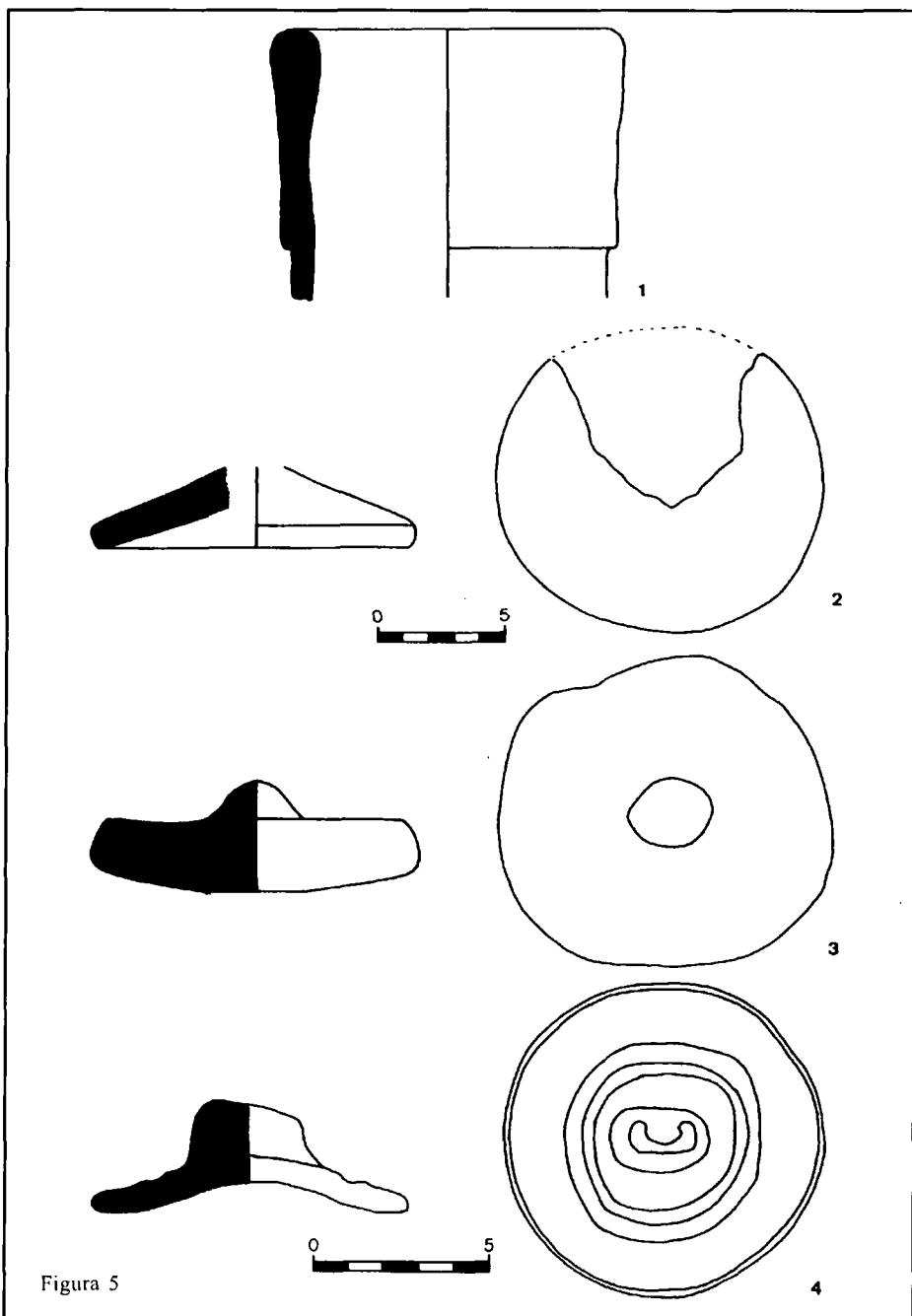

Figura 5

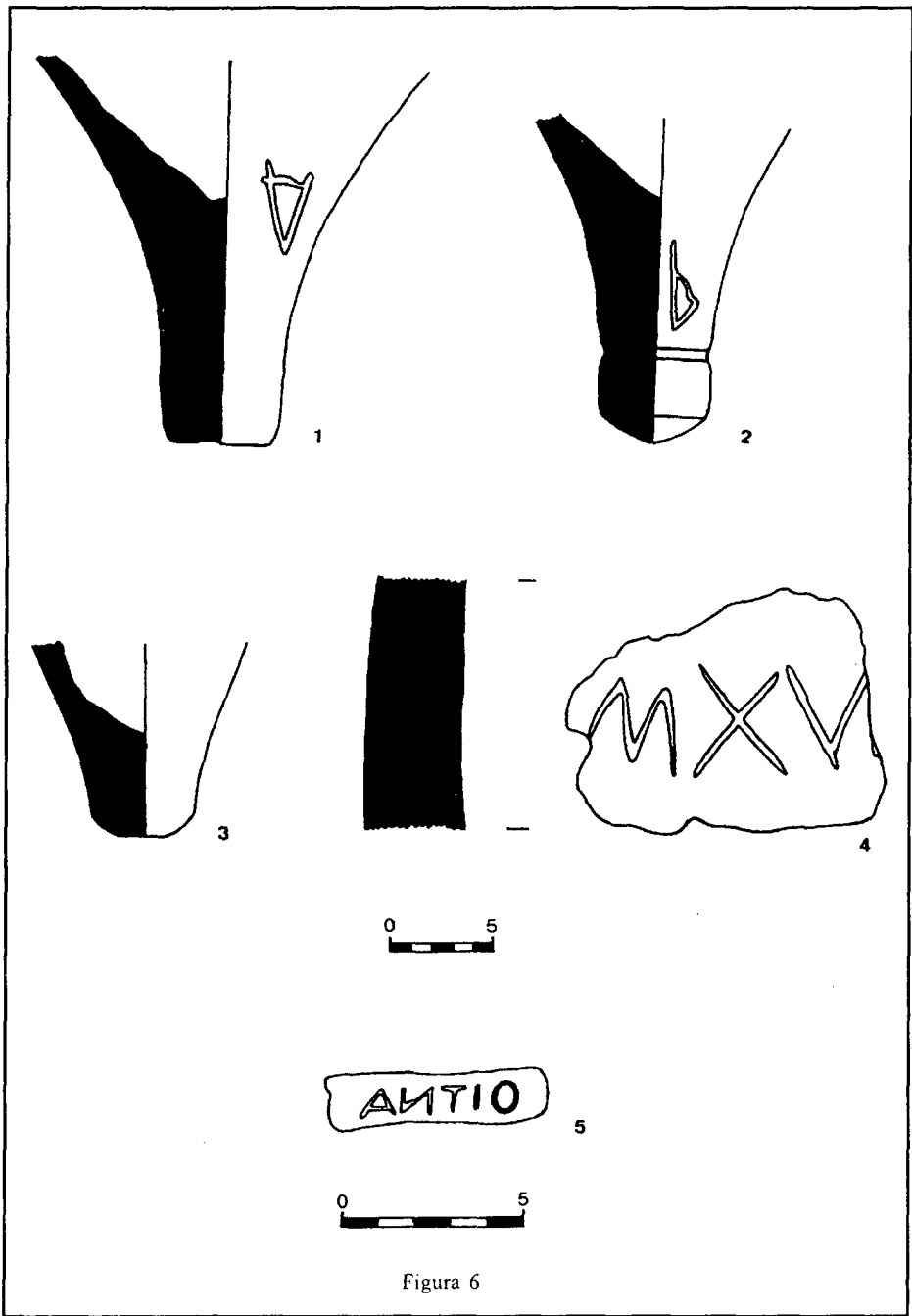

Figura 6

